

TÜRK HALK EDEBİYATI EL KİTABI*

Halil İbrahim ŞAHİN

Türkiye’de folklor ve halk edebiyatı çalışmaları, 1900’lü yılların başlarından itibaren başlamıştır. Daha çok bireysel çabalar şeklinde görülen bu çalışmalar, Cumhuriyet döneminde sistemli bir hale getirilmiştir. Folklor alanında faaliyette bulunacak kurumların oluşturulmasıyla, genç Cumhuriyet’i besleyecek milli kültüre ait malzemelerin tespitinde ve bunların yorumlanmasında çok daha hızlı yol alındığı görülmüştür. Mustafa Kemal Atatürk’ün de teşvik ve destekleriyle ülke çapında yaygınlaşan derleme faaliyetlerinin en yoğun şekilde yapıldığı dönemin Cumhuriyet dönemi olduğunu söyleyebiliriz. Bu dönemde folklor ve halk edebiyatını tanıttıcı çalışmaların çeviri veya telif yoluyla bu alanla ilgilenenlerin dikkatlerine sunulduğu da bilinmektedir.

Türkiye’de halk edebiyatı çalışmalarında, kurumların yanı sıra, Halkevlerinin yayımladığı dergilerin de payı büyüktür. Halk edebiyatı çalışmalarının üniversite bünyesine alınmasıyla birlikte, halk edebiyatı hak ettiği değeri, ilgiyi ve itibarı bulmuştur. Bu geçen zaman diliminde folklor ve halk edebiyatı sahasındaki araştırmaların büyük çoğunluğunun derleme ve derlenen malzemenin yayımlanması tarzında şekillendiğini söyleyebiliriz. Gerek üniversiteler öncesi, gerekse üniversiteler sonrası halk edebiyatı çalışmalarında dikkati çeken husus, çalışmaların bireysel yapılmış ve yapılmakta olduğudur. Türkiye’de halk edebiyatı araştırmacıları ekip çalışmasıyla oluşturulabilecek çalışmalardan daha ziyade, yalnız hazırlanabilecek çalışmaları tercih etmektedirler.

Öcal Oğuz’un editörlüğünde hazırlanan ve Grafiker Yayınları’na basılan **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, halk edebiyatı çalışmalarına farklı bir boyut katmıştır. Bugüne kadar akademik çevrelerce birkaç

örneğin dışında, ele alınmayan halk edebiyatına ait bir el kitabı hazırlama işi, daha bilimsel bir bakış açısı kazanmıştır. Halk edebiyatı sahasında bilimsel faaliyetlerde bulunan akademisyenlerce hazırlanan bu kitap, farklı üniversitelerde çalışan araştırmacıların ortak katkılarıyla oluşturulmuş bir ekip çalışmasıdır. Halk edebiyatı, bu kitapta en derli toplu şekliyle okuyucuya sunulmuştur. Kitabı hazırlayanlar, kitabı hazırlarken bilimsel çalışmalarda kullanılacak bir şekilde olmasına dikkat etmişlerdir, ancak, bu kitabın hazırlanmasındaki tek amaç bu değildir. Halk edebiyatıyla ilgilenen öğrenciler, konuya ilgi duyan okuyucular da dikkate alınmıştır. Kitabın içeriği, hazırlanış amacı ve hitap ettiği kitle ile ilgili olarak kitabın editörü Öcal Oğuz, kitabın “Ön Söz”ünde “*Grafiker Yayınevi’nin el kitapları projesinin amaçları içinde değerlendirildiği geniş kitlelerle buluşabilen, dil ve anlatım bakımından çağını yansıtan ve hedef kitesininin pratik anlamdaki sorularına cevap verebilen bir eser hazırlama beklentisi bu kitapta dikkate alınmıştır. Bu kitaptaki bilimsel verilerin ve yorumların sunulduğunda, halk edebiyatıyla ilgili temel konuları merak eden aydın kitleler ile edebiyatı öğrenci veya öğretici düzeyinde bir meslek olarak benimsemiş olanlar dikkate alınmıştır. Bu nedenle, okuyucu bu kitapta bir yandan başka kaynaklardan kolayca edinebileceği bilgileri topluca bulabilirken, diğer yandan aynı konuların neden sonuç ilişkisi içinde ve dünyanın ulaştığı kuramsal birikimden yararlanılarak ortaya konulan çağdaş ve özgün analizleriyle de karşılaşacaktır.*” şeklindeki ifadeleri, kitabı bizlere takdim eder niteliktedir.

Türk Halk Edebiyatı El Kitabı, “Önsöz”, “I. Kaynaklar”, “II. Araştırmaların Tarihi”, “III. Araştırma Yöntemleri”, “IV. Anonim Halk Edebiyatı”, “V. Âşık Ede-

biyatı”, “VI. Tekke-Tasavvuf Edebiyatı”, “VII. Halk Şiirinde Tür ve Şekil”, “VIII. Gelenekten Geleceğe Halk Edebiyatı”, “Kaynakça” ve “Ekler” bölümlerinden oluşmaktadır.

Kitabın “Önsöz”ünü kitabın editörü ve Gazi Üniversitesi Türk Halkbilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürü olarak görev yapmakta olan M. Öcal Oğuz kaleme alınmıştır. “Önsöz”de Oğuz, geçmişten günümüze folklor çalışmalarını değerlendirmiş ve değişen şartlarla birlikte yeni anlayışların geliştiğini, dünyada özellikle “somut olmayan kültürel miras” a ilginin arttığını, bu çalışmalara kayıtsız kalınmayacağını, folklorun sadece üniversitelerce değil, daha başka çevrelerce de ele alınabileceğini beyan etmiştir. Oğuz, yine burada, böyle bir kitabı hazırlama işine nasıl girişildiğini anlatarak, yazarlara ait kısa bilgileri ve kitabın bölümlerini tanıtmıştır.

“I. Kaynaklar” bölümünü Balıkesir Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim üyesi Mehmet Aça yazmıştır. Aça’nın halk edebiyatının kaynaklarını “1. Sözlü kaynaklar” ve “2. Yazılı Kaynaklar” olmak üzere iki başlık altında değerlendirdiği görülmektedir. *Sözlü Kaynaklar* bahsinde özellikle kaynak şahısla ilgili yaklaşımların değiştirilmesi gerektiği hususunu vurgulamıştır. Yazılı kaynaklarla ilgili olarak Türklerin temasta bulunduğu hemen bütün coğrafyalardan örnekler verilmiştir. Türk halk edebiyatının temel kaynakları (Orhun Abideleri, Divânü Lügati’t-Türk, Dede Korkut Kitabı, Cönkler, Seyahatnameler, vd.) bu bölümde tanıtılmıştır.

M. Öcal Oğuz’un kaleme aldığı “II. Araştırmaların Tarihi” başlıklı bölümde yazar, halk edebiyatı çalışmalarını “1. Avrupa Halk Edebiyatı Çalışmaları Tarihi” ve “2. Türkiye Halk Edebiyatı Çalışmaları Tarihi” olmak üzere iki bölümde incelemiştir. Avrupa’da folklorun ortaya çıkışı, folklor teriminin ilk defa kullanılması, ilk folklor derneğinin kuruluşu gibi hususlar birinci kısımda; Türkiye’de ilk folklor çalış-

maları, folkloru Türkiye’de tanıtan ilk isimler, folklorun Türkiye’de geçirdiği safhalar ve UNESCO’nun folklorla katkıları ikinci kısımda değerlendirilmiştir.

Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı’nda öğretim üyeliği yapmakta olan Metin Ekici, “III. Araştırma Yöntemleri” bölümünü yazmıştır. “1. Halk ve Halk Edebiyatı Kavramları”, “2. Halk Bilgisi ve Halk Edebiyatı Yaratmalarının Bazı Genel Özellikleri” “3. Halk Edebiyatı Metinlerini Derleme ve İnceleme Yöntemleri” alt başlıklarını kullandığı bu bölümde Ekici; halk, halk edebiyatı, halk bilgisi kavramlarını değerlendirmiş, halk edebiyatı ürünlerinin derlenmesi hususunda gerekli kavramların açıklamalarını ve son olarak da halk edebiyatı metinlerinin incelemesinde kullanılan “metin merkezli” ve “bağlam merkezli” kuram ve yöntemlerle ilgi bilgileri vermiştir.

Mehmet Aça ve Çanakkale 18 Mart Üniversitesi öğretim görevlisi A. Müge Erca’nın ortaklaşa hazırladıkları “IV. Anonim Halk Edebiyatı” adlı bölümde Mit, efsane, masal, destan, halk hikâyesi, fıkra, atasözü ve deyim, alkış-kargış gibi türler ve halk tiyatrosu tanıtılmıştır. Bu bölümde dikkatleri çeken husus, anonim halk edebiyatının nesir ağırlıklı türlerinin bu kısma dahil edildiğidir. Anonim halk edebiyatındaki şiir bahsi de başka bir bölümde tanıtılmıştır.

“V. Âşık Edebiyatı” adlı bölüm ise Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi öğretim üyesi Dilaver Düzgün tarafından yazılmıştır. Bu bölümde âşık edebiyatının menşei, gelişimi, temsilcileri, âşık edebiyatının yüzyıllara göre durumu, bu edebiyatın temsilcilerinin yetişmesi, âşıkların bade içmeleri, mahlas almaları, saz çalmaları, çıraklık eğitimleri gibi hususlar hakkında bilgiler verilmiştir. Yine bu bölümde âşıklık geleneğinin yaratma ve icra ortamına ait bilgiler verilmiştir. Âşık edebiyatı icra ortamına sonraları giren elektronik ortam da bu kısımda değerlendirilmiştir. Kı-

sacası bu bölümde âşık edebiyatı bütün yönleriyle değerlendirilmiştir.

“VI. Tekke-Tasavvuf Edebiyatı” adını taşıyan altıncı bölüm Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi öğretim görevlisi R. Bahar Akarınar ve Pamukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi öğretim üyesi Mustafa Arslan tarafından hazırlanmıştır. Bu bölüm; Tekke Tasavvuf Edebiyatı’nın teşekkülüne zemin hazırlayan sosyal ve kültürel şartların, bu edebiyatın tarihi seyrinin, mensur ve manzum ürünlerinin tanıtılmasına ayrılmıştır. Tekke edebiyatının vezni, kafiyesi nazım şekilleri ve nazım türleri ele alınmış ve yine bu bölümde Tekke Tasavvuf Edebiyatı’nın icra ortamına da değinilmiştir.

Mehmet Aça’nın kaleme aldığı “VII. Halk Şiirinde Tür ve Şekil” başlıklı bölümde, halk şiirinin tür ve şekilleri hakkında bilgiler verilmiştir. Tür ve şekiller “1. Anonim Halk Şiirinde Tür ve Şekil”, “2. Âşık Şiirinde Tür ve Şekil” ve “3. Tekke Şiirinde Tür ve Şekil” şeklinde üç başlık altında değerlendirilmiştir. Anonim halk şiirinin tür ve şekilleri İslâmiyet öncesi ve İslâmiyet sonrası şeklinde ikili tasnif yapılarak incelenmiş, Âşık Edebiyatı’nda ve Tekke Edebiyatı’nda ise tür ve şekiller heceli ve aruzlu olanlar dikkate alınarak değerlendirilmiştir.

“VIII. Gelenekten Geleceğe Halk Edebiyatı” adlı bölüm, Hacettepe Üniversitesi öğretim görevlisi Gülin Ögüt Eker tarafından yazılmış ve bugüne kadar bu tarz kitaplarda ele alınmayan günümüz folklor ve halk edebiyatının güncel örneklerine değinilmiştir. Halk edebiyatı ürünlerinin yaşayan ürünler olduğunu gösterir bir bölüm olmasının yanı sıra, halk edebiyatından günümüz toplumlarının faydalanma yollarını da göstermesi açısından da yeni bir bakış açısını yansıtan bir bölümdür. Halk edebiyatı ürünlerinin kültürel aktarımda iletişim yöntemi olması, sözlü ve yazılı kültür ortamı, elektronik kültür ortamı, kent kültürü, türkü barlar, gelenekten faydalanan reklamlar, geleneksel tiplerimizin dönüşüm serüvenleri (Korkut Ata’dan Ozan

Barış’a, Özay Gönüm’e, vb.) gibi hususlar bu kısımda ele alınmıştır.

Halk edebiyatı ve folklor sahasında, bu kitabın okurlarına okumaları tavsiye olunan çalışmalar, Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi araştırma görevlisi Tuba Saltık Özkan’ın hazırlamış olduğu “Kaynakça” bölümünde yer almıştır. Kaynakçaya hem yerli hem de yabancı çalışmalar dahil edilmiş, özellikle yeni bakış açısı getiren eserlerin alınmasına dikkat edilmiştir. Seçilen eserlerin Türk halk edebiyatı ve genel folklor konularında özel alanda yapılmış çalışmalar olmamasına dikkat edildiği, özel anlamdaki çalışmaların ise her bölümün sonlarında yer alan “Kaynaklar” kısmında yer aldığı görülmektedir. Bu bölüm, özellikle bilimsel çalışmalarda bu kitabı kullanacaklar için, Türk halk edebiyatını daha fazla okumak isteyenler için faydalı olabilecek bir bölümdür.

Türk halk edebiyatı ve folklor sahasında sıklıkla başvurulan bazı çalışmalar kitabın “Ehler” bölümüne dahil edilmiştir. Türkiye’de halkbilimi alanında ilk makaleleri kaleme almış olan Ziya Gökalp, Köprülüzade Mehmed Fuad ve Rıza Tevfik Bölükbaşı’nın yazılarının yanı sıra Mehmet Kaplan, Şükrü Elçin ve Umay Günay’dan da makaleler “Ehler” bölümüne alınmıştır.

Türk Halk Edebiyatı El Kitabı’nın gerek içeriyle, gerekse hazırlanış tarzıyla sahasındaki önemli bir boşluğu dolduracağı kanısındayız. Türk halk edebiyatı ve halkbilimi alanıyla ilgilenenlere rehber olabilecek bir eser olmasının yanında ekip halinde yapılabilecek çalışmalara da öncülük edebilecek niteliktedir. Türkiye’de halk edebiyatı araştırmalarının geldiği noktayı göstermesi, halk edebiyatındaki gelişmeleri, yeni yaklaşımları okuyucusuna sunması da kitabın dikkat çekilmesi gereken diğer önemli yanındır. Böyle bir çalışmayı hazırlayıp okuyuculara sunan başta kitabın editörü M. Öcal Oğuz’a ve kitabın diğer yazarlarına, kitabın okuyucuyla buluşmasını sağlayan *Grafiker Yayınları*’na teşekkür ediyoruz.